

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2017

Jan Matzek

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

Fakulta mezinárodních vztahů

Obor: Mezinárodní studia – diplomacie

Strukturální změny v ekonomice Spojených států mexických

Bakalářská práce

Vypracoval: Jan Matzek

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Jiří Sejkora, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Strukturální změny v ekonomice Spojených států mexických“ vypracoval samostatně. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Praze dne 23. 4. 2017

.....

Podpis

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval Ing. Jiřímu Sejkorovi, Ph.D. za jeho trpělivost, cenné rady a doporučení při vedení práce.

Dále bych rád poděkoval své rodině za podporu během psaní práce a celého studia.

Obsah

ÚVOD	1
1. ZÁKLADNÍ VÝCHODISKA.....	3
1.1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ A MOŽNOSTÍ MĚŘENÍ.....	3
1.2 MODEL STRUKTURÁLNÍ ZMĚNY.....	5
2. STRUKTURÁLNÍ ZMĚNY V EKONOMICE MEXIKA.....	13
2.1 HISTORICKÝ KONTEXT	13
2.2 PRIMÁRNÍ SEKTOR	15
2.3 SEKUNDÁRNÍ SEKTOR.....	19
2.4 TERCÍERNÍ SEKTOR	22
3. PŘÍČINY A DŮSLEDKY STRUKTURÁLNÍCH ZMĚN V MEXICKÉ EKONOMICE	24
3.1 OBECNÉ UKAZATELE ROZVOJE	24
3.2 PRIMÁRNÍ SEKTOR	25
3.3 SEKUNDÁRNÍ SEKTOR.....	27
3.4 TERCÍERNÍ SEKTOR	29
ZÁVĚR.....	31
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	34

Seznam grafů

Graf 1: Skladba ekonomicky aktivního obyvatelstva dle sektoru (1940–2007).....	14
Graf 2: Struktura HDP dle sektoru (1940-2007).....	15
Graf 3: Podíl surové ropy na exportu (1974–2002)	18
Graf 4: Struktura importu (1946–2009).....	21
Graf 5: Přidaná hodnota ve službách (% HDP; 1960-2005).....	23

Úvod

Téma strukturálních změn v ekonomice je s ohledem na množství globálních problémů souvisejících s asymetrií vztahů rozvinutých a rozvíjejících se ekonomik stále aktuálním tématem rozvojové ekonomie.

Potenciál ekonomického růstu Spojených států mexických (dále Mexika) je v očích široké veřejnosti často zastíněn představou nebezpečného až násilného prostředí rozvíjející se země sousedící s jednou z nejvyspělejších světových ekonomik. Realita každodenního Mexika by však od této představy nemohla být odlišnější. I přes obrovské kontrasty, které lze ve společnosti Mexika pozorovat již při krátkém pobytu, se jedná o velice živelnou ekonomiku s množstvím rychle rostoucích odvětví a silnou mezinárodní účastí. Mexiko v období své novodobé historie prošlo výraznými změnami, které měly přímý vliv na jeho dnešní ekonomický výkon a jeho budoucí vyhlídky. Strukturální změna je jednou z dimenzí ekonomického rozvoje, tedy komplexního procesu vedoucího k zvyšování kvality lidského života a ekonomického blahobytu ve smyslu eliminace chudoby, dosahování a naplňování ve společnosti pozitivně vnímaných hodnot a nastavení silného a dobře fungujícího institucionálního prostředí (Todaro a Smith 2012). Právě ekonomický rozvoj, nikoliv pouze ekonomický růst, by měl být cílem veřejné politiky.

Původním záměrem práce bylo zhodnotit strukturální změny v mexické ekonomice od roku 1929, tedy roku založení politické strany PRI, které Mexiku přineslo politickou stabilitu, kterou pozbylo na počátku občanské války, tzv. mexické revoluce, v roce 1910. Vzhledem k dostupnosti statistických dat z počátku tohoto období však bylo nutné zkoumaný rozsah zúžit a jako počátek sledovaného období nastavit rok 1940.

Cílem práce je zhodnotit strukturální změny v ekonomice Mexika v období od roku 1940 do současnosti a identifikovat jejich příčiny a důsledky.

Hlavní otázkou, na kterou se práce snaží odpovědět, je, zda se v případě Mexika objevují teoretické a empiricky zjištěné projevy strukturální změny ekonomiky. Práce analyzuje data a z nich plynoucí trendy v kontextu Lewisova modelu, holandské nemoci a Kaldorova zákona.

Hlavními používanými výzkumnými metodami je analýza tvrdých dat a popis pozorovaných trendů. V podkapitole 3.2 je k prokázání závislosti dvou proměnných využito přímkové regresní analýzy.

Text je rozdělen do tří kapitol. Kapitola 1. se věnuje vymezení základního teoretického rámce práce. V podkapitole 1.1 jsou definovány základní pojmy využívané v průběhu práce a je provedena rešerše dostupných tvrdých dat využitých pro analýzu v 2. a 3. kapitole. V podkapitole 1.2 jsou popsána základní teoreticko-empirická východiska pro zkoumání strukturálních změn v jednotlivých sektorech ekonomiky.

Účelem 2. kapitoly je na získaných datech ilustrovat trendy a jejich změny ve sledovaném období. V podkapitole 2.1 jsou popsána základní historická fakta a souvislosti nezbytné k uchopení kontextu vývoje mexické ekonomiky. Podkapitoly 2.2–2.4 se pak věnují analýze tvrdých dat a ilustraci nejvýraznějších pozorovaných trendů, které ekonomika Mexika v daném období vykazovala.

Cílem třetí kapitoly je zhodnotit příčiny a důsledky trendů popsaných v 2. kapitole. Podkapitola 3.1 rozebírá obecné projevy nastalých změn, podkapitoly 3.2–3.4 se pak věnují sektorově specifickým analýzám.

1. Základní východiska

Účelem první kapitoly je vymezit základní teoretická východiska práce. Následující část textu, tedy podkapitola 1.1, obsahuje vymezení základních pojmů a rešerši zdrojů statistických dat, podkapitola 1.2 je věnována modelu strukturální změny v ekonomice a v jednotlivých sektorech.

1.1 Vymezení základních pojmů a možností měření

Ekonomické sektory jsou rozdělením ekonomických aktivit do skupin, které se od ostatních odlišují na základě daných charakteristik, mezi které patří například relativní míra produktivity či struktura poptávky po výstupech dané skupiny aktivit. Dnes vžitá označení primární a sekundární sektor byla poprvé oficiálně použita v r. 1920 při zpracování statistických údajů v Austrálii a na Novém Zélandu. Pojem terciérní produkce pak poprvé použil pro označení služeb A. G. B. Fisher (1939).

Podle Fisherovy (1939) definice založené na struktuře poptávky po produktech daného sektoru je primární sektor označen jako zdroj produktů nezbytných pro zachování života a řadí se do něj zemědělská produkce, získávání základních surovin a prostředky k jejich distribuci. Sekundární sektor dále zahrnuje aktivity odvozené od primárního sektoru spojené se zpracovatelskou aktivitou za účelem výroby produktů, jež se střetávají s relativně standardizovanou poptávkou, ale které nelze nezbytně označit jako nezbytné. Terciérní sektor pak označuje jako soubor nových či relativně nových aktivit umožněných vstupy uvolněnými díky technologickému pokroku z procesu výroby produktů primárního a sekundárního sektoru.

Wolfe (1955) navrhuje sektory definovat na základě rozdílných výrobních faktorů vstupujících do dané aktivity a jejich omezení. Primární sektor Wolfe definuje jako ten, jehož nárůst produktivity je limitován přírodními faktory, sekundární jako soubor aktivit limitovaných faktory mechanickými a terciérní jako sektor, jehož omezením je lidská dovednost.

V Clarkově (1957) definici je primární sektor popsán jako souhrn zemědělství, rybolovu, lesnictví a lovu, tedy aktivit, jejichž účelem je obstarání základních potravin. Sekundární

sektor zahrnuje zpracovatelský průmysl, který Clark popisuje jako proces přeměny a transformace nezpracovaných surovin na movité produkty, a těžební průmysl. Terciérní sektor tvoří služby, které Clark popisuje jako široké spektrum na kapitál různě náročných aktivit, a kam řadí mj. i drobné výrobce hmotných statků či stavebnictví.

Kaldor (1967) popisuje primární sektor jako souhrn zemědělství a těžebního průmyslu, sekundární jako především zpracovatelský průmysl rozšířený o stavebnictví a do terciérního sektoru řadí služby, dopravu, finanční sektor atp.

Pro účely této práce se vzhledem k povaze dostupných empirických dat za aktivity primárního sektoru považují takové aktivity, jejichž povahou je přímá extrakce produktu z půdy, tedy zemědělství, lesnictví, rybolov a těžbu nerostných surovin. Za aktivity sekundárního charakteru budeme považovat zpracovatelský průmysl dle standardu ISIC (Rev.3.1), tedy aktivity, při nichž materiály či komponenty procházejí fyzikální či chemickou změnou, která slouží k vytvoření nového produktu (UNSD 2017). Terciérní sektor je pro potřeby této práce definován jako oblast obchodu, služeb, stavebnictví a dopravy.

Ajakaiye a Page (2012) definují **strukturální změnu** jako odklon výrobních vstupů od použití s nízkou produktivitou směrem k způsobům jejich produktivnějšího využití. Kadeřábková (2002) strukturální změnu v ekonomice definuje jako realokaci vstupů za účelem zvýšení výnosu a dosažení dlouhodobě stabilního růstu ekonomiky taženého rostoucí produktivitou výrobních faktorů. Pro účely této práce bude využita definice Cheneryho (1986) popisující strukturální změny v rozvíjejících se ekonomikách jako soubor změn projevujících se v důsledku zvyšujícího se příjmu per capita ve struktuře poptávky, obchodu, výroby a ve využití výrobních faktorů.

Primárním **zdrojem tvrdých dat** použitých pro analýzu strukturálních změn v této práci jsou publikace a databáze INEGI (*Instituto Nacional de Estadística y Geografía*), mexického úřadu pro statistiku, a databáze MOxLAD (*Montevideo-Oxford Latin American Economic History Database*). Databáze INEGI a představují největší ucelenou sbírku ekonomických údajů o Mexiku, ačkoliv i zde zejména u historických databází narážíme na omezení dostupnosti dat z hlediska výběru měřených veličin a délky časového

období, ve kterém byly pozorovány. Databáze MOxLAD vznikla v rámci společného projektu universit v Montevideu a Oxfordu, jehož cílem je agregovat a digitálně zpřístupnit ekonomická data o zemích Latinské Ameriky, a který vznikl rozšířením dříve hojně využívané databáze OxLAD.

1.2 Model strukturální změny

Teorie strukturálních změn je jedním z hlavních myšlenkových směrů rozvojové ekonomie. Tato teorie popisuje mechanismy, jimiž rozvíjející se ekonomiky dosahují ekonomického růstu a rozvoje skrze transformaci struktury jejich ekonomiky a klade důraz na transfer pracovní síly a výrobních prostředků z málo produktivních odvětví tradičního a samozásobitelského zemědělství do zpracovatelského průmyslu či do sektoru služeb, kde je produktivita výrazně vyšší. Nízký stupeň ekonomického rozvoje je podle této školy způsoben existencí dualismu na domácí i mezinárodní úrovni (Todaro a Smith 2012).

Primární sektor jsme v podkapitole 1.1 definovali jako soubor zemědělství a těžebního průmyslu. Je však nutné poznamenat, že změny v těchto subsektorech mají na ekonomiku zásadně odlišné dopady. Pro popis strukturální změny v zemědělství bude využit Lewisův model ekonomického růstu v podmínkách neomezené nabídky práce. Role těžebního sektoru bude popsána z hlediska jeho možných negativních dopadů na ekonomiku vlivem efektu holandské nemoci a prokletí přírodních zdrojů.

Lewis (1954) používá ke konstrukci modelu ekonomického růstu koncept tzv. dvousektorové ekonomiky, tedy takové ekonomiky, v jejímž rámci lze veškeré aktivity rozdělit do dvou skupin. Jedná se o sektor subsistenční a kapitalistický. Aktivity subsistenčního sektoru nevyužívají reprodukovatelný kapitál a vykazují nízkou, v některých případech nulovou či zápornou produktivitu práce. Kapitalistický sektor naopak zahrnuje všechny aktivity využívající k produkci reprodukovatelný kapitál a vyznačuje se vyšším výstupem výroby per capita.

Do Lewisova (1954) subsistenčního sektoru spadá široké spektrum aktivit od domácího služebnictva po drobné pouliční obchodnictví, jehož co do počtu absorbované pracovní síly nejvýznamnější složkou je však tzv. tradiční zemědělství, styl zemědělské produkce

spoléhající na tradiční výrobní metody. Tradiční zemědělství je realizováno s minimálním využitím kapitálu a využitím maximálního dostupného množství práce, čímž její produktivita klesá na hodnoty blíží se nule, v extrémních případech až záporné.

Právě technologická revoluce v zemědělství a prostředí, ve kterém rurální obyvatelstvo bude schopné a ochotné přijímat a aplikovat nové technologie a postupy je podle Rostowa (1959) nezbytnou (nikoliv postačující) podmínkou k modernizaci společnosti. Moderní společnost se vyznačuje disproporcionálním růstem populace v rurálních a městských oblastech ve prospěch právě městských oblastí. Vyšší tempo růstu urbanizovaného obyvatelstva je způsobeno uvolňováním pracovní síly z primárního sektoru a její translokací směrem k aktivitám sekundárního či terciárního sektoru obvykle soustředěných v městských oblastech. Růst produktivity zemědělství je tedy nezbytný pro udržení růstu populace a domácího produktu.

Tuto tezi podporuje i Kaldor (1967), podle nějž je revoluce v agrární produkci nutnou (nikoliv postačující) podmínkou k nastartování a udržení procesu industrializace. Právě stagnace zemědělského sektoru je podle Kaldora důvodem nedostatečné industrializace (a tedy dle Kaldorova modelu ekonomického zaostávání) rozvíjejících se ekonomik. Růst sekundárního a terciárního sektoru je podmíněný nadbytkem v zemědělství, tedy přebytkem potravinářské produkce nad spotřebou vlastních producentů potravin. Přebytky v produkci potravin uvolňují pracovní sílu a umožňují transfer práce do ostatních sektorů. Pokud však zemědělský přebytek bude růst pomaleji než míra urbanizace, tak tlak na ceny potravin povede k inflaci. Poměr agrární produkce k množství produktu spotřebovaného přímo jeho producenty pak podle Kaldora (1967) vypovídá o potenciálu růstu dané ekonomiky. Růst přebytku v zemědělství dále vede k nárůstu kupní síly (Kaldor, 1967) a tedy k růstu poptávky po produktech zpracovatelského průmyslu.

Základním předpokladem Lewisova modelu (1954) je neomezená nabídka nekvalifikované práce v uzavřené ekonomice. To platí o zemích, kde je velikost populace převyšuje relativní množství kapitálu a přírodních zdrojů. Nabídka práce pochází ze dvou zdrojů: práce v subsistenčním sektoru a přirozeného přírůstku populace, tedy míře natality převyšující míru mortality v dané společnosti. Práce v subsistenčním sektoru zahrnuje široké spektrum aktivit, v nichž lidé pracují za mzdy na tzv. subsistenční úrovni,

tedy úrovni postačující pro zajištění základních životních potřeb. Nabídka této práce zároveň značně převyšuje poptávku a nedostatek práce coby výrobního faktoru tedy není limitem rozvoje průmyslu. Jelikož lze nabídku práce považovat za neomezenou, zvýšení poptávky po práci nevede k tlaku na zvyšování mezd a umožňuje kontinuální transfer výrobního faktoru práce do kapitalistického sektoru a industriální expanzi bez zvyšujících se průměrných nákladů na zaměstnance.

Výše mzdy v kapitalistickém sektoru je podle Lewise (1954) determinována výší mzdy mimo tento sektor, tedy tím, jak je práce ohodnocena mimo kapitalistický sektor. Mezi mzdou v subsistenčním a kapitalistickém sektoru je pozorován rozdíl až 30 %, který lze podle vysvětlit několika způsoby – zvýšenými životními náklady v městských oblastech, kde je kapitalistický sektor obvykle koncentrován, potřebou vytvořit motivaci pro pracovníky k relokační kvůli zaměstnání a výměnu životního stylu subsistenčního sektoru za striktnější a urbanistické prostředí kapitalistického sektoru, či organizací pracovníků kapitalistického sektoru do odborů a požadování vyššího ohodnocení. Vlivem tohoto jevu se ve společnosti zvyšuje nerovnost rozdělení příjmů. Příjmy vlastníků kapitálu rostou (což je důležitým aspektem vedoucím zvýšení úspor a k formaci kapitálu), avšak mzdy se nezvyšují, dokud není vyčerpána nabídka práce ze subsistenčního sektoru.

Specifickou součástí primárního sektoru je těžební průmysl. Na rozdíl od tradičního zemědělství definovaného výše se jedná o kapitálově intenzivní odvětví (Auty 1993) jehož růst může mít na národní ekonomiku dvojí efekt. Ekonomiky exportující nerostné suroviny zaznamenávají v krátkém období pozitivní dopady na celkový produkt, dopady pozorované v dlouhém období jsou však negativní a růst produktu dané ekonomiky se zpomaluje (Collier, Goderis 2008). Maddison (1991) na příkladu Austrálie a zemí Severní Ameriky dokládá, že vliv přírodního bohatství na výši a tempo růstu hrubého domácího produktu per capita má v dlouhém období klesající tendenci. Auty (1993) tvrdí, že ekonomický výkon zemí obdařených bohatstvím na přírodní zdroje může v dlouhém období být nižší než výkon zemí bez přístupu k nerostnému bohatství, což Auty dokládá příkladem Jižní Korey a Tchaj-wanu. Tyto relativně malé země neobdařené nerostným bohatstvím byly nuceny dříve opustit autarkní (samozásobitelské) průmyslové politiky a

zapojit se do mezinárodního obchodu, což zvýšilo konkurenceschopnost jejich zpracovatelského průmyslu.

Negativní vliv primárního sektoru (respektive jeho nezemědělských odvětví) na dlouhodobý ekonomický růst se nazývá prokletí přírodních zdrojů a postihuje především tzv. minerální ekonomiky, tedy země závislé na vývozu nerostných surovin, kde je těžební sektor zodpovědný za nejméně 8 % hrubého domácího produktu a 40 % výnosů z vývozu. Základem teze prokletí přírodních zdrojů je empirické pozorování dlouhodobě slabšího ekonomického výkonu na nerostné suroviny bohatých ekonomik ve srovnání s ekonomikami na nerostné zdroje chudými (Auty 1993). Collier a Goderis (2008) identifikují apreciaci reálného kurzu, veřejnou a soukromou spotřebu a vnější zadlužení jako hlavní kanály, jimiž nepřiměřená expanze těžebního průmyslu dopadá na zbytek ekonomiky. Auty (1993) i Collier a Goderis (2008) dále poukazují na význam mechanismu tzv. holandské nemoci. Holandskou nemoc lze v nejobecnějším pojetí popsat jako koexistenci rychle rostoucího a zaostávajícího sektoru v otevřené ekonomice, kde export produktu rychle rostoucího sektoru (většinou extraktivní povahy) vytváří tlak na apreciaci reálného směnného kurzu a tím poškozují mezinárodní konkurenceschopnost produktu zaostávajícího sektoru (obvykle zpracovatelského průmyslu), čímž způsobuje jeho další zpomalení (Corden, Neary 1982).

Jako základní teoretické východisko pro analýzu **sekundárního sektoru** využijeme Kaldorova zákona. Podle Kaldora (1967) je zásadní strukturální změnou společnosti na cestě za vyšším blahobytem industrializace, tedy proces, při němž dochází k snižování podílu zaměstnanosti v primárním sektoru a podílu výstupu primárního sektoru na celkovém produktu dané ekonomiky na úkor růstu zaměstnanosti v sekundárním a terciárním sektoru a ke zvýšení jejich podílu na celkovém hrubém domácím produktu. Za významnější se z hlediska ekonomického růstu považuje vývoj sekundárního sektoru, tedy zpracovatelského průmyslu. Na růst v sektoru služeb nahlíží Kaldor (1967) jako na spíše průvodní jev, kdy růst zpracovatelského průmyslu zvyšuje poptávku po produktech terciárního sektoru. Tuto tezi částečně rozporuje Szirmai (2009), který uznává význam zpracovatelského sektoru pro růst ekonomiky, ale poukazuje na rostoucí význam obchodovatelných služeb coby motoru růstu ekonomiky (viz níže).

Kaldor (1967) zvláště zdůrazňuje význam vztahu rychlého tempa zpracovatelského průmyslu a tempa růstu celé ekonomiky – korelaci mezi těmito dvěma proměnnými dokládá regresní analýzou a prokazuje mezi nimi vysokou míru přímé závislosti. Tento vztah lze vysvětlit s ohledem na produktivitu práce – ta vzrůstá v reakci na přírůstek celkového produktu díky dvěma faktorům: úsporám z rozsahu a výnosům z rozsahu. Úspory z rozsahu jsou snižováním nákladů, které vychází z růstu specifického odvětví průmyslu a růstu sektoru průmyslu jako takového. Růst výnosů z rozsahu označuje makroekonomický fenomén spojený s růstem trhu. Zvětšování trhu vede ke specializaci aktérů, a tedy vyšší návratnosti uskutečněných investic. Dělbá práce, která je součástí tohoto procesu, způsobí rozvoj dovedností pracovníků, což vede ke zvýšení produktivity. Čím rychlejší je tempo investic a produkce, tím rychleji vzroste produktivita díky procesu *learning by doing*, tedy učení se praxí, postupné optimalizaci procesů a akumulace know-how. Díky růstu produktivity a objemu výroby pak zpracovatelský průmysl absorbuje zvyšující se množství pracovní síly.

Kaldorovu tezi o významu zpracovatelského průmyslu pro ekonomický růst a rozvoj potvrzuje Szirmai (2009). Na vzorku 63 rozvíjejících se ekonomik dokazuje, že uzavírání produktové mezery mezi rozvíjejícími se a rozvinutými zeměmi souvisí s růstem zpracovatelského průmyslu, a že industrializace funguje v rozvíjejících se ekonomikách jako motor ekonomického růstu. Jako další příčiny významu růstu zpracovatelského průmyslu pak uvádí mj. vyšší míru příležitosti akumulace kapitálu ve srovnání s aktivitami primárního sektoru, či ve zpracovatelském sektoru relativně vyšší pozorovanou míru efektu přelévání (*spillover effect*), tedy přenosu znalostí coby externality zahraničních investic. Význam spillover efektu pro rozvíjející se ekonomiky dále potvrzuje Tamer et al. (2013).

Význam zpracovatelského průmyslu a industrializace pro ekonomický růst dále potvrzují Ajakaiye a Page (2012), podle nichž se jedná se o odvětví s vysokou přidanou hodnotou schopné absorbovat vysoký objem práce. K úspěšnému završení strukturální změny a k navození růstu příjmu per capita je pak podle těchto autorů nutné vytvořit podmínky nejen pro pouhou existenci zpracovatelského průmyslu, ale také pro jeho diverzifikaci a růst jeho sofistikace – ta je nezbytná k vytvoření konkurenceschopnosti průmyslu dané

země. Ajakaiye a Page (2012) dále zdůrazňují význam role vlády a adekvátní průmyslové a obchodní politiky vzhledem k industrializaci. Vlády by se měly vyvarovat regulaci obchodu a místo toho dbát na podporu rozvoje infrastruktury a nových dovedností, tzv. speciálních ekonomických zón a investičních pobídek v souladu s potřebami trhu.

Růst zpracovatelského průmyslu a strukturální změna s ním spojená je podle Kaldora (1967) podmíněna dalšími faktory, mezi něž patří růst domácí spotřeby a poptávky po produktech zpracovatelského průmyslu, nárůst investic a změna struktury zahraničního obchodu dané země.

Vliv domácí spotřeby na ekonomický růst a strukturální změnu v ekonomice je podle Kaldora (1967) daný vztahem mezi výší reálného příjmu a strukturou poptávky. Lidé s nízkou úrovní reálného příjmu budou věnovat vysokou část průměrného a mezního příjmu nákupu potravin. Střední úroveň reálného příjmu způsobí nárůst elasticity poptávky po produktech zpracovatelského průmyslu a rostoucí část reálného příjmu je využita na jejich pořízení. Růst reálného příjmu tedy způsobí nárůst v poptávce po výstupech zpracovatelského průmyslu, což způsobí růst celého zpracovatelského sektoru, což opět vede k zvýšení reálných příjmů. S dalším zvyšováním úrovně reálného příjmu elasticita poptávky po produktech zpracovatelského průmyslu klesá, tentokrát na úkor rostoucí poptávky po službách. Tento pokles je však pomalejší v důsledku existence produktů zpracovatelského průmyslu nahrazujících služby.

Dalším důležitým aspektem růstu produktu je investiční aktivita v dané zemi. Když se daná země dostane na úroveň, ve které je schopna zajistit své vlastní potřeby (naplnit poptávku po produktech zpracovatelského průmyslu a poptávku po kapitálových statcích (výrobních strojích atp.), samotný zpracovatelský sektor začne generovat poptávku po produktech zpracovatelského průmyslu. Kaldor (1967) tento jev vysvětluje následujícím mechanismem: zvýšení poptávky po produktech zpracovatelského průmyslu ze strany zákazníka vyvolá zvýšení nabídky ve zpracovatelském sektoru. Zvýšení nabídky je podmíněno navýšením výrobní kapacity a výrobci tedy začnou poptávat výrobní stroje (produkty zpracovatelského průmyslu), jejichž pořízení budou financovat úvěry. Investice tedy akcelerují poptávku po produktech zpracovatelského průmyslu až limitu vytyčeného technologickými omezeními. Obdobný proces rozvoje úzkého množství ekonomických

aktivit popisuje i Rostow (1959), který zdůrazňuje podmínku institucionalizace zdrojů kapitálu a dodává, že čistá míra investic v průběhu této fáze vývoje přesahuje 10 % hrubého domácího produktu dané ekonomiky.

Posledním zdrojem růstu poptávky je podle Kaldora (1967) měnící se struktura zahraničního obchodu. Země v procesu industrializace bude snižovat podíl importovaných produktů zpracovatelského průmyslu, naopak podíl importovaných výrobních strojů a dalšího vybavení potřebného k výrobě se zvýší. Podmínkou k udržení růstu je to, aby se industrializující země stala čistým exportérem zpracovaných spotřebních statků.

Zvláštní roli v rámci ekonomického vývoje připisuje Kaldor (1967) podobně jako Prebisch (1986)¹ protekcionismu a volnému obchodu. Protekcionismus může být za určitých okolností nezbytným nástrojem pomoci rozvoji průmyslu. Průmysl se v podmínkách malé otevřené ekonomiky nemusí rozvinout díky vysokým vstupním nákladům a světové konkurenci. Pro rozvoj průmyslu je naopak důležité, aby cena produktu odpovídala vnitřní struktuře nákladů dané ekonomiky. V raných fázích rozvoje průmyslu je tedy vhodné podpořit ho protekcionistickými bariérami, které Kaldor (1967) navrhuje v době, kdy se daná odvětví průmyslu rozvinou natolik, aby byla schopná obstát v zahraniční konkurenci, odstranit. Průmysl dané země tedy roste díky substituování dovozů a jeho další růst se odvíjí od růstu domácí kupní síly, která souvisí s produktivitou zemědělské výroby. Ta, pokud je nízká, vytváří tlak na ceny potravin, což způsobuje inflaci. Pro rostoucí zemi je důležité zvyšovat export průmyslových produktů, nikoliv produktů primárního sektoru, a to především směrem do rozvinutých ekonomik.

Starší literatura nahlíží na **terciární sektor** spíše jako na sektor, který roste zprostředkovaně díky růstu zpracovatelského průmyslu. Např. podle Kaldora (1967) vyžaduje zvyšující se míra růstu průmyslu nárůst zaměstnanosti, a to jak v sekundárním, tak v terciárním sektoru. Růst průmyslu stimuluje poptávku po službách, jako například

¹ Je nutné poznamenat, že Prebischova východiska pro obhajobu protekcionismu jsou odlišná. Prebisch (1986) rozvíjejícím se zemím doporučuje vzhledem k zhoršujícím se směnným relacím omezit obchod s bohatými zeměmi a namísto nich obchodovat s ostatními rozvíjejícími se ekonomikami.

bankovníctví či pojišťovníctví. Význam služeb především finančního charakteru pro růst ekonomiky uznává i Rostow (1959), opět ovšem jako zdroj kapitálu pro sekundární sektor.

Rozdíl mezi rychle a pomalu rostoucími zeměmi pak Kaldor (1967) spatřuje v rozdílu tempa růstu zaměstnanosti v sekundárním a terciárním sektoru. Pro rychle rostoucí ekonomiky je typické tempo růstu zaměstnanosti v průmyslu vyšší než tempo růstu zaměstnanosti ve službách. V pomaleji rostoucích zemích bude naopak tempo růstu zaměstnanosti v terciárním sektoru převyšovat tempo růstu zaměstnanosti v sektoru sekundárním. Tento fenomén je daný vysokou příjmovou elasticitou poptávky po službách a relativně nízkým tempem růstu produktivity služeb, které jsou svou povahou procesy náročnějšími spíše na výrobní faktor práce než na kapitál, a vykazují tedy relativně nízké tempo růstu produktivity.

Moderní literatura naznačuje, že role terciárního sektoru vzhledem k ekonomickému růstu nabývá hlavně od druhé poloviny sedmdesátých let na významu. Za určitých okolností mohou být i obchodovatelné služby tzv. motorem růstu namísto zpracovatelského průmyslu (Szirmai, 2009). Fagerberg a Verspagen (2002) připisují tento nárůst významu nástupu informačních a komunikačních technologií. Starší autoři (např. Kaldor 1967, Rostow 1959) považovali sektor služeb za odvětví s relativně nízkou produktivitou práce. Informační a komunikační technologie se však podle Fagerberga a Verspagena (2002) staly především v devadesátých letech dvacátého století hlavním nositelem zvyšování produktivity, a to nejen v zpracovatelském průmyslu, ale i v sektoru služeb. Timmer a de Vries (2007) využitím metod růstového účetnictví dokazují, že sektor služeb v době zrychlování hospodářského růstu přispívá k jeho akceleraci nejvyšší měrou, avšak nezpochybňují pozitivní vliv zpracovatelského průmyslu.

2. Strukturální změny v ekonomice Mexika

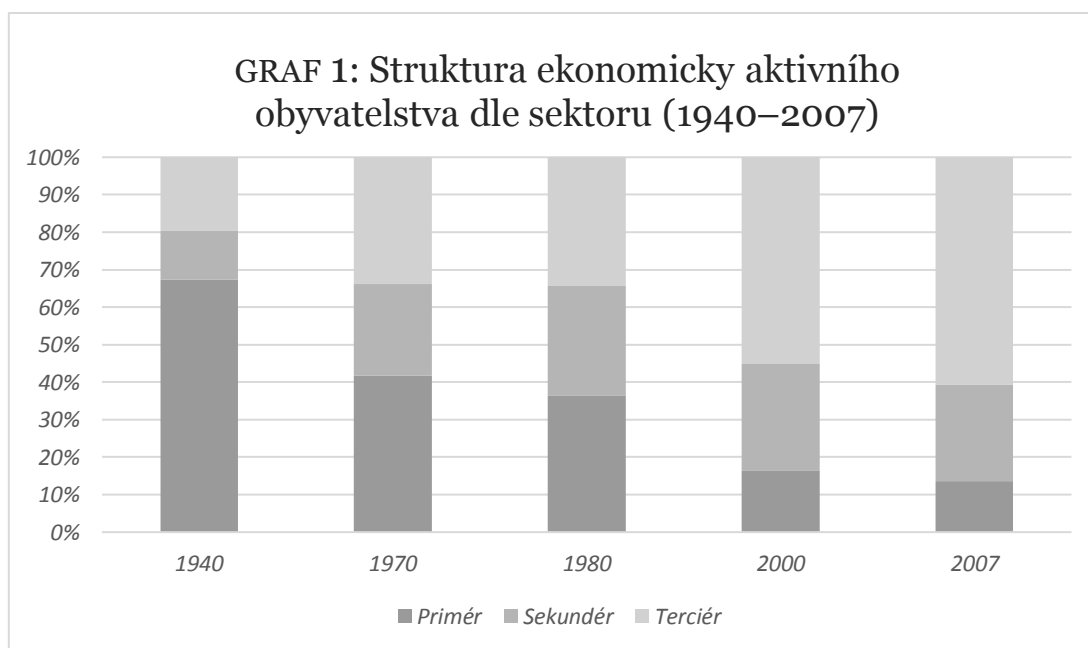
Následující část textu je věnována analýze dostupných statistických dat. Cílem této kapitoly je na tvrdých datech popsat hlavní trendy vykazované ve sledovaném období sektory mexické ekonomiky. První podkapitola se věnuje základním historickým faktům, které determinovaly vývoj mexické ekonomiky v tomto období. Podkapitoly 2.2–2.4 obsahují analýzu dat naměřených v jednotlivých sektorech a popis trendů z provedených analýz vyplývajících.

2.1 Historický kontext

Na začátku dvacátého století prošlo Mexiko řadou politických změn. Po exilu dosavadního vůdce Mexika Porfiria Díaze země upadla do ozbrojených bojů mezi rozštěpenými opozičními silami. Občanská válka, tzv. mexická revoluce, byla završena roku 1929 založením *Partido de Revolución Institucional* (PRI), politické strany, která v Mexiku zastávala výkonnou moc až do roku 2000. Mexiko se ve fázi tradiční společnosti popsané Rostowem (1959) nacházela do zhruba do konce 19. století, kdy se v politice a ekonomice Mexika začaly projevovat změny tradičního uspořádání, zejména v zapojení určité míry obyvatelstva do aktivit zpracovatelského průmyslu (INEGI 2014a), nicméně společnost byla silně rurální až do konce 30. let 20. století. Míra venkovského obyvatelstva dosahovala ještě v roce 1930 66,5 % obyvatelstva a poměr ekonomicky aktivního obyvatelstva v zemědělství rostl až do roku 1930, kdy činil 70,2 % (INEGI 1999 a 2014b).

Ve sledovaném období vzrostl počet obyvatel Mexika více než pětinasobně z 19,7 milionů v roce 1940 na 103,3 milionů v roce 2005. Jak je patrné z grafu 1, zásadně se přitom proměnila struktura ekonomicky aktivního obyvatelstva – původně dominantní primární sektor ustoupil zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu a terciérním sektoru, v rámci jehož aktivit participuje do současnosti nejvyšší podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva.

Hrubý domácí produkt Mexika v souladu s Kaldorovými předpoklady rostl mezi lety 1940 a 1970, tedy během tzv. zlaté doby industrializace v Mexiku, průměrným tempem 6,4 % ročně (Moreno-Brid, 2010). Rychlé tempo růstu hrubého domácího produktu Mexiko udrželo až do začátku osmdesátých let, kdy došlo k poklesu produktu a zpomalení růstu v průběhu tzv. ztracené dekády. Od konce osmdesátých let produkt Mexické ekonomiky opět rostl s významným výkyvem v trendu mezi lety 1994 a 1995, kdy Mexiko zaznamenalo meziroční pokles růstu HDP ve výši -6,2 % (Banco de México 1988). Významným způsobem se změnila i jeho struktura (viz graf 2) rozebraná v podkapitolách 2.2-2.4.

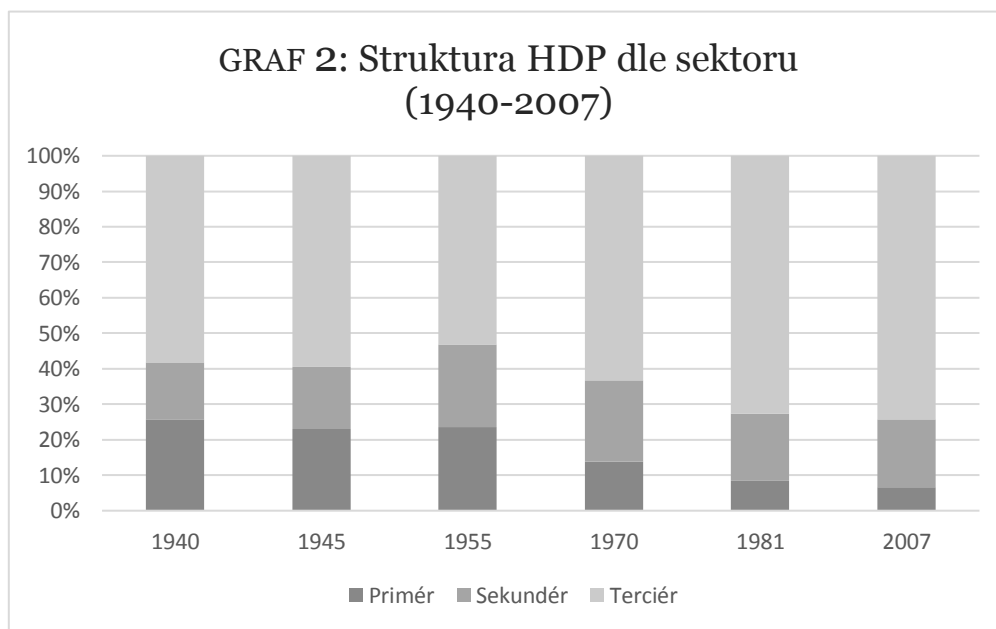
*Graf 1: Skladba ekonomicky aktivního obyvatelstva dle sektoru (1940–2007).
Zpracování: autor. Data: INEGI (1999).*

Období od čtyřicátých do konce sedmdesátých let 20. století je pro ekonomický vývoj moderního Mexika jedno z nejdynamičtějších období. Dochází k vyšší integraci Mexika do regionálního ekonomického uspořádání. Příklady jsou obchodní smlouva s USA o zmrazení tarifních opatření týkajících se obchodu s vybranými produkty (Cárdenas 1994) nebo start programu Bracero (program regulované sezónní migrace mexických manuálních pracovníků v oblasti zemědělství do USA), který fungoval bez přerušení až do roku 1964 (Koestler 2010).

Od čtyřicátých let také roste proporce veřejných investic věnovaných na podporu ekonomiky, průmyslového rozvoje a infrastruktury, a to z 38 % v období vlády prezidenta

Cárdenase (1935–40) na 55 % celkových veřejných investic za vlády prezidenta Díaz Ordaze (1965–70) (Wilkie 1970; INEGI 1999). V roce 1965 pak Nacional Financiera přesměrovala své investiční toky ze zpracovatelského průmyslu k investicím do dopravní infrastruktury (King 1979). Od druhé poloviny sedmdesátých let pak veřejné investice směřovaly z největší části do primárního sektoru, konkrétně do budování infrastruktury k těžbě ropy (Ángeles 1982).

Na začátku osmdesátých let zasáhla Mexiko dluhová krize, který vyvrcholila vyhlášením státního bankrotu v roce 1982. Mexická ekonomika zaznamenala silný útlum a následující období se často popisuje jako tzv. ztracená dekáda (Moreno-Brid, Ros 2010). Další silnou krizí Mexiko prošlo v roce 1994 krátce po vstupu do NAFTA.

*Graf 2: Struktura HDP dle sektoru (1940-2007).
Zpracování: autor. Data: INEGI (1985 a 1999)*

2.2 Primární sektor

Podíl rurálního osídlení na celkové populaci se v období mezi lety 1940 a 2005 snížil z 64,9 % v roce 1940 na 23,5 % v roce 2005. Podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva se v primárním sektoru snížil z 67,3 % v roce 1940 na 13,6 % v roce 2007. Podíl primárního sektoru na hrubém domácím produktu klesl z 19,4 % v roce 1940 na 5,4 % v roce 2007 (INEGI 1985 a 1999). V období do roku 1970 zaměstnanost v primárním sektoru klesla na 41,8 % díky snížení participace v sektoru tradičního zemědělství, kde zaměstnanost

poklesla z 44,0 % v roce 1950 na 24,9 % v roce 1970, a transferu této pracovní síly do městských oblastí a sekundárního a terciárního sektoru. Participace ekonomicky aktivního obyvatelstva v sektoru moderního zemědělství mezi lety 1950 a 1970 mírně vzrostla z 20,4 % v roce 1950 na 21,9 % v roce 1970 (PREALC 1982).

Kaldorem (1967) stanovená nutná (nikoliv postačující) podmínka pro industrializaci, tedy soustavný nárůst zemědělského produktu byla splněna. Průměrná meziroční míra růstu přidané hodnoty v zemědělství činila ve sledovaném období (1940–2010) 3,09 %. Míra urbanizace se mezi lety od roku 1940 zvýšila z 35 % na 43 % v roce 1950 a od roku 1960, kdy dosáhla 51 %, rostla průměrným tempem 0,86 % až do konce sledovaného období (2010), kdy dosáhla míry 78 % obyvatelstva (MOxLAD s.a.). Tempo růstu produktu zemědělství bylo v celém sledovaném období vyšší než tempo míry urbanizace.

Především pro pohraniční oblasti severního Mexika byl ekonomicky významný **projekt Bracero**² ustanovený podepsáním dohody o programu zemědělské pracovní síly (*Mexican Farm Labor Program Agreement*) vládními představiteli Spojených států amerických a Mexika 4. srpna roku 1942 (Koestler 2010). Jednalo se o program kontrolované a dočasné migrace mexických pracovníků na území USA, kteří za předem sjednané mzdy odcházeli nabízet svou práci na farmy, které se v důsledku vojenských odvodů nastalých kvůli zapojení USA do druhé světové války ocitly v nedostatku pracovní síly nezbytné pro obhospodaření půdy. V průběhu padesátých let tímto způsobem Spojené státy dovezly na své území na 300 000 mexických pracovníků ročně a odhaduje se, že do roku 1964 na území USA v rámci toho programu vstoupilo více než 4,5 milionu pracovníků, mnoho z nichž se ve Spojených státech usídlilo natrvalo (Koestler 2010). Program fungoval nepřerušeně až do roku 1964, kdy byl ukončen. Náhlé zvýšení nezaměstnanosti v pohraničních regionech pak bylo jednou z příčin k zahájení programu industrializace pohraničí (*Programa de Industrialización Fronteriza*), který ustanovil pravidla pro továrny orientované na přímý export zboží, tzv. *maquiladoras* (viz níže).

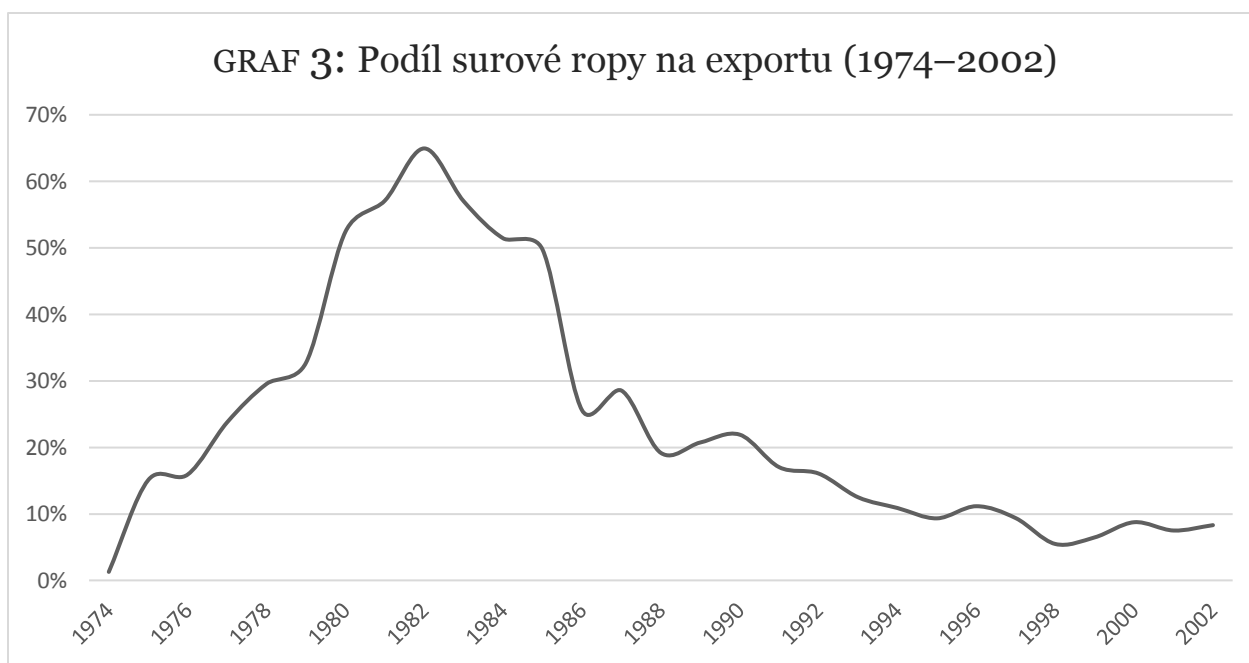
Produkty primárního sektoru celém sledovaném období tvořily podstatnou složku mexických vývozu. Mezi hlavní exportní komodity patřila do konce šedesátých let textilní

² Ze španělštiny: brazo = paže; bracero = manuální pracovník.

vlákna rostlinného původu a v průběhu v celém období káva a rafinované stříbro a měď. V padesátých letech tvořil výraznou složku exportu vývoz olova, jehož objem na začátku let šedesátých opět poklesl (INEGI 2014c). V sedmdesátých letech se výrazně zvýšily vývozy surové ropy, která byla po zbytek sledovaného období do roku 2006 nejvýznamnější exportní komoditou. Od druhé poloviny osmdesátých let struktura exportu začínají dominovat produkty zpracovatelského průmyslu, a to v největší míře osobních automobilů (INEGI 2014d; Moreno-Brid, Ros 2010).

Období mezi lety 1978 a 1981, tedy období ropného boomu, mělo na mexickou ekonomiku zásadní dopad. Jedná se o období prudkého ekonomického růstu a vysokých vynaložených investic následovaných dluhovou krizí, která v roce 1982 vyvrcholila vyhlášením státního bankrotu a dlouhotrvajícím útlumem mexické ekonomiky označované v původní literatuře jako tzv. ztracená dekáda (Ángeles 1982, Moreno-Brid, Ros 2010). Odhadované zásoby ropy v Mexiku se po objevu ropných ložisek v jižních státech mexické federace, konkrétně ve státech Tabasco a Campeche na při pobřeží Mexického zálivu, a ve státě Chiapas, oproti stavu z roku 1977 více než zšestinásobily a v roce 1978 dosahovaly 40 000 milionů barelů (Ángeles 1982; Moreno-Brid a Ros 2010).

Jak je patrné z grafu 3, **těžba a vývoz ropy** nabyly během relativně krátké době v ekonomice Mexika významného postavení. Objem těžby ropy rostl prudkým tempem a za rok 1982 dosáhlo vytěžené množství objemu 2,313 milionu barelů (Gavin s.a.). Zaměstnanost v těžebním a ropném průmyslu vzrostla v desetiletí mezi roky 1970 a 1980 téměř trojnásobně a v roce 1980 přesahovala 500 000 pracovníků, tedy zhruba 2,8 % ekonomicky aktivního obyvatelstva (INEGI 2014a). Poměr hodnoty exportu ropy na celkových vývozech Mexika vzrostl z 13 % v roce 1976 na 72 % v roce 1981 (Ángeles 1982) a ropné příjmy veřejného rozpočtu se během období ropného boomu téměř ztrojnásobily na úroveň 9,9 % HDP v roce 1982 (INEGI 1999).

*Graf 3: Podíl surové ropy na exportu (1974–2002)
Zpracování: autor. Data: MOxLAD (s.a.), INEGI (2014).*

V důsledku vysoké míry veřejných investic financovaných petrodolary a zahraničním dluhem reálný směnný kurz mexického pesa aprecioval, což vedlo k dlouhodobému poškození konkurenceschopnosti ostatních odvětví mexické ekonomiky (Szirmai 2009). Mexiko nebylo vzhledem k učiněným politickým rozhodnutím schopné z nerostného bohatství dlouhodobě benefitovat a využít jej k nastartování stabilního a udržitelného růstu a stalo se tak jedním z učebnicových příkladů holandské nemoci a prokletí přírodních zdrojů (Usui 1997).

Participace ekonomicky aktivního obyvatelstva na zaměstnanosti v primárním sektoru a jeho a podíl na tvorbě hrubého domácího produktu vykázal klesající trend patrný především na klesající zaměstnanosti. Zemědělství zaznamenalo výrazný posun směrem k modernímu zemědělství, což umožnilo uvolnění nadbytečné práce a její transfer do ostatních sektorů. Významnou roli ve vývoji mexické ekonomiky sehrál po objevu nových ložisek ropy na jihu Mexika těžební průmysl, jehož význam kulminoval v první polovině osmdesátých let.

2.3 Sekundární sektor

Zaměstnanost v sekundárním sektoru vzrostla mezi lety 1940 a 1980 z 13,1 % v roce 1940 na 29,2 % v roce 1980. Do roku 2000 došlo k snížení podílu participace ekonomicky aktivního obyvatelstva v sekundárním sektoru na 28,7 % a do roku 2007 od další tři procentní body na 25,7 % ekonomicky aktivního obyvatelstva (INEGI 1999). Podíl zpracovatelského průmyslu na tvorbě hrubého domácího produktu Mexika vzrostl od roku 1940 z 15,4 % na 23,3 % v roce 1970. V sedmdesátých letech se produkce zpracovatelského průmyslu v poměru k ostatním sektorům snižovala a v roce 2007 činila 19,1 % HDP Mexika (INEGI 1985 a 1999).

Míra investic k hrubému domácímu produktu Mexika v období od roku 1940 do roku 1970 vykazala růst o 11,4 procentních bodů z 8,6 % hrubého domácího produktu v roce 1940 na 20 % hrubého domácího produktu v roce 1970. Růst míry investic k hrubému domácímu produktu byl v tomto období způsoben růstem soukromých investic, které vzrostly z hodnoty 4,4 % hrubého domácího produktu v roce 1940 na 13,4 % hrubého domácího produktu v roce 1970. Participace veřejného sektoru na investicích v tomto období také vykazala růst, a to z 4,2 % hrubého domácího produktu v roce 1940 na 6,6 % hrubého domácího produktu v roce 1970 (INEGI 1999). Od začátku 70. let míra investic k hrubému domácímu produktu dále rostla s vrcholem v roce 1981, kdy míra investic k HDP dosáhla 24,9 % hrubého domácího produktu. První polovina 80. let se však vyznačuje poklesem míry investic, která v roce 1983 poklesla na 16 % hrubého domácího produktu, kde až do začátku devadesátých let stagnovala. V 90. letech míra investic mírně narůstala s výrazným propadem mezi roky 1994 a 1995 z 19,2 % na 14,6 % HDP, po kterém míra investic vzrostla jistějším tempem na 22,5 % hrubého domácího produktu v roce 2007 (Banco de México 1988).

Struktura přímých zahraničních investic prošla výraznými změnami v období sedmdesátých let. Investice byly realizované především v odvětví zpracovatelského průmyslu – na 74 % přímých zahraničních investic bylo alokováno ve zpracovatelském průmyslu, především v odvětví chemické výroby (Badillo et al. s.a.). Během sedmdesátých let se míra přímých zahraničních investic ve zpracovatelském průmyslu snížila na 30,3 %

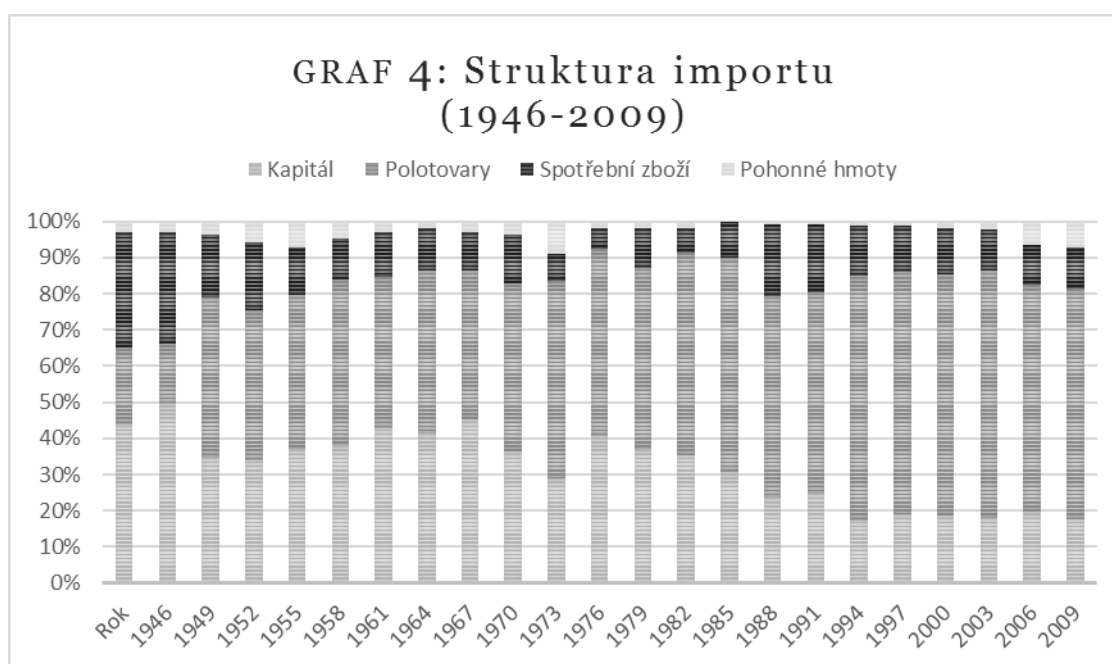
v roce 1978, kdy dosáhla minima. Tento pokles proběhl především ve prospěch investic do sektoru obchodu a služeb (Moreno-Brid 2010, Ángeles 1982).

Ekonomický vývoj Mexika se v období od 40. let do poloviny let sedmdesátých zakládal na silné vládní účasti skrze **program substituce dovozů** (SIICEX s.a.). V roce 1944 byl zaveden systém kontroly dovozů za účelem ochrany národního průmyslu před vnější konkurencí, který se stal klíčovým nástrojem rozvojové politiky vládnoucí strany (Moreno-Brid, Ros 2010; Mosk 1950). V průběhu padesátých let se systém dovozních povolení rozšiřoval do množství odvětví, kde bylo možné nahradit importy domácí produkcí. Protekcionistická opatření dále nabyla na významu vzhledem k obchodní a průmyslové politice zaměřené na rozvoj kapitálových statků. Míra dovozů podléhajícím státní regulaci dosáhla od roku 1956, kdy činila 17,7 %, celých 68,3 % v roce 1970 (Gil Díaz 1984), v roce 1955 však vstoupil v platnost zákon o eliminaci daně z dovozu výrobních strojů a nezpracovaných surovin co by incentivum ke zvýšení zpracovatelské výrobní aktivity (Moreno-Brid, Ros 2010).

Jak vyplývá z grafu 4, v období od roku 1945 do 1975 klesal v složení dovozů do Mexika podíl spotřebního zboží, a to z 33 % v roce 1945 na minimum 4 % dosažené v roce 1975. V období od roku 1975 do roku 1988 podíl spotřebního zboží na importu rostl až do výše 20 % celkového dovozu, na které se držel až do roku 1994, kdy se podíl spotřebního zboží propadl na hodnotu 13 %. Ve zbytku sledovaného období se podíl spotřebního zboží na importu do Mexika pohyboval mezi 12 a 10 % (MOxLAD s.a.).

Jak dále ukazuje graf 4, dovoz polotovarů (ve smyslu meziproductů sloužících k další výrobě) mezi lety 1946 a 1948 zaznamenal prudký nárůst z 17 % v roce 1946 na 46 % v roce 1948. V následujícím období podíl polotovarů na importu fluktoval mezi 42 % a 48 % až do roku 1971, kdy zaznamenal růst a dosáhl do roku 1973 podílu 60 % celkového importu. V druhé polovině sedmdesátých let zaznamenal dovoz polotovarů pokles na 44 %. Mezi léty 1981 a 1986 zaznamenal dovoz polotovarů nárůst z 44 % na 68 % v roce 1986 následovaný propadem a oscilací kolem hodnoty 57 procentních bodů až do roku 1994, kdy import polotovarů zaznamenal nárůst na 63 % importu. Do konce sledovaného období pak podíl importu polotovarů stagnoval nad 60 % celkového dovozu (MOxLAD s.a.).

Import kapitálu do Mexika byl největší složkou dovozu v roce 1946, kdy tvořil 51 % celkového dovozu. Jak je patrné z grafu 4, na konci 40. let nastal v dovozu kapitálu propad a podíl dovezeného kapitálu na celkovém importu se až do roku 1972 pohyboval mezi 36 a 46 %. V roce 1973 se podíl dovozu kapitálu snížil na 32 % hodnoty importu následovaný růstem v letech 1974–1975 na 50 % celkového dovozu. Po fluktuaci v druhé polovině sedmdesátých let začal od roku 1981 import kapitálu klesat. Propad se zastavil v roce 1986 na hodnotě 24 %, kde setrval až do roku 1993, po němž nastal v roce 1994 výrazný propad podílu importu kapitálu na dovozu na 16 %. Mezi lety 1997 a 2009 se pak podíl dovezeného kapitálu na celkovém importu Mexika držel mezi 17 a 18 % (MOxLAD s.a.).

Graf 4: Struktura importu (1946–2009). Zpracování: autor. Data: MOxLAD (s.a.).

V polovině šedesátých let započal *Programa de Industrialización Fronteriza*, neboli **program industrializace pohraničí**. Jednalo se o systém výrobních, pracovních, továren (*maquiladoras*), jejichž dovezené vstupy byly osvobozené od cel pod podmínkou, že veškerá jejich produkce bude sloužit k vývozu (Hansen a Douglas 2003). Krom projektů *maquiladoras* a menších rozvojových projektů financovaných především Nacional Financiera však ve vládním programu chyběla podpora exportu (mexický růst byl orientován vnitřně a pramenil ze zvyšující se domácí poptávky) (Moreno-Brid, Ros 2010; SIICEX s.a.). Exporty začaly významnou měrou růst v polovině sedmdesátých let, a

to především v oblasti komodit. Míra exportu produktů zpracovatelského průmyslu převýšila ropné exporty až v roce 1986 (MOxLAD s.a.).

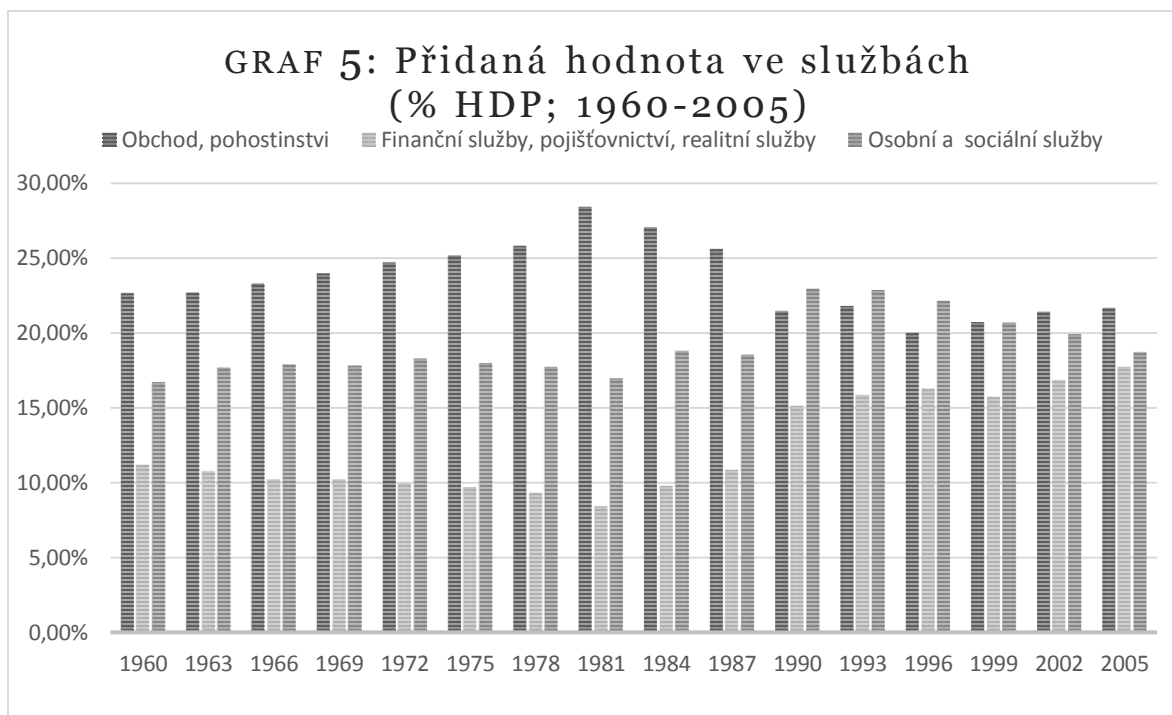
Zpracovatelský průmysl rostl co do zaměstnanosti i podílu na tvorbě hrubého domácího produktu do sedmdesátých let. V období ropného boomu a ztracené dekády došlo k utlumení jeho vlivu. Významným krokem pro stimulaci aktivit zpracovatelského průmyslu a exportu bylo zřízení speciálních ekonomických zón.

2.4 Terciérní sektor

Zaměstnanost v terciérním sektoru rostla nepřetržitě v celém sledovaném období, a to z 19,6 % v roce 1940 na 60,7 % ekonomicky aktivního obyvatelstva v roce 2007 (INEGI 1999), podíl služeb na celkovém hrubém domácím produktu, který činil již v roce 1940 55,5 %, dosáhl v roce 2007 68,1 % HDP (INEGI 1985 a 1999).

Zaměstnanost v terciérním sektoru zaznamenala růst ve všech jeho sledovaných odvětvích. Nejdynamičtější nárůst zaznamenala odvětví služeb a obchodu, mezi lety 1980 a 1990 v souvislosti s liberalizací obchodu. Odvětví služeb a obchodu zaměstnávalo v roce 1940 na 13,25 % ekonomicky aktivního obyvatelstva. Tento podíl se do roku 1990 zvýšil na 37,70 %. Podíl dopravy na zaměstnanosti na zaměstnanosti ekonomicky aktivního obyvatelstva se takřka zdvojnásobil z 2,55 % v roce 1940 na 4,47 % v roce 1990. Participace ekonomicky aktivního obyvatelstva v sektoru stavebnictví se zvýšila z 2,71 % v roce 1950 na 6,82 % v roce 1990 (INEGI 2014a).

Podíl služeb na hrubém domácím produktu do roku 1959 dosáhl 55,81 % HDP. Od roku 1960 dále nám data dovolují nahlédnout do struktury přidané hodnoty vytvořené v odvětví služeb, které až do roku 1960 bylo popisováno pouze agregovanou hodnotou. Jak je patrné z grafu 5, nejvyšší podíl na tvorbě přidané hodnoty měly služby v odvětví obchodu a pohostinství (restaurace a hotely). Odvětví obchodu a služeb pohostinství rostlo do roku 1981, kdy kulminovalo podílem 28,43 % HDP. Během osmdesátých let podíl tohoto odvětví na tvorbě hrubého domácího produktu klesal a během devadesátých let a na začátku 21. století jeho podíl na tvorbě přidané hodnoty v mexické ekonomice oscilloval v rozmezí 20–23 % HDP.

Graf 5: Přidaná hodnota ve službách (%HDP; 1960-2005). Zpracování: autor. Data: INEGI (2014f-h).

Z grafu 5 je dále patrné, že podíl finančního sektoru, pojišťovnictví a realitních služeb prodělal takřka opačný vývoj. Od roku 1960 do roku 1981 podíl tohoto subsektoru na tvorbě HDP klesal. Od začátku osmdesátých let do poloviny let devadesátých prošlo odvětví finančních služeb, co se týče podílů přidané hodnoty v něm vytvořené na HDP obdobím intenzivního růstu, který s po výkyvu v trendu v roce 1995 zpomalil a pokračoval po zbytek sledovaného období.

Podíl sektoru osobních a sociálních služeb, kam spadá mj. vzdělávání, na HDP od počátku šedesátých let do konce osmdesátých mírným tempem rostl. Vysoký meziroční růst nastal mezi roky 1987 a 1988, kdy podíl tohoto odvětví služeb zvýšil svou participaci na HDP Mexika z 18,53 % v roce 1987 na 23,64 % HDP, a stal se tak na období dalších 10 let dominantním odvětvím terciérního sektoru. Od druhé poloviny devadesátých let pak jeho podíl mírně klesal ve prospěch odvětví obchodu a pohostinství a finančních služeb a pojišťovnictví.

Zaměstnanost v terciérním sektoru zaznamenala významný nárůst, a to především v dopravě a stavebnictví, kde se zvýšila zhruba dvojnásobně. Nejvýznamnější součástí služeb je dlouhodobě odvětví obchodu a pohostinství.

3. Příčiny a důsledky strukturálních změn v Mexické ekonomice

Třetí kapitola je věnována hlubší analýze trendů specifikovaných v druhé kapitole a dále na základě v druhé kapitole představených dat ověření platnosti teoreticko-empirických předpokladů popsaných v první kapitole v kontextu ekonomiky Mexika. *První podkapitola se věnuje obecným dopadům strukturálních změn popsaných v druhé kapitole, podkapitoly 3.2–3.4 se věnují specifickým příčinám a důsledkům strukturálních změn v jednotlivých sektorech.*

3.1 Obecné ukazatele

Přestože se distribuce příjmů v Mexiku nevyvíjí směrem k rovnějšímu rozdělení, jak dokazuje klesající hodnota Giniho koeficientu, můžeme v Mexické společnosti pozorovat formování silnější střední třídy. Proces však probíhá pomalu a disproporčně vzhledem k růstu hrubého domácího produktu a změnám ve struktuře zaměstnanosti ekonomicky aktivního obyvatelstva. Ve struktuře rozdělení příjmů v mexické společnosti v průběhu celého sledovaného období panuje značná asymetrie. V období mezi lety 1950 a 1968 se příjmy 10 % nejchudších domácností snížily z 2,7 % v roce 1950 na pouhé 1 % celkového důchodu rozděleného v Mexiku v roce 1968 (Moreno-Brid, Ros 2010). Tuto změnu lze vysvětlit Kuznetsovou křivkou s ohledem na zvyšující se průměrné příjmy společnosti a nezměněnou strukturu aktivit nejchudší části obyvatel. Předpokladem je, že nejchudší vrstva obyvatel je zaměstnána v sektoru s nejnižší mezní produktivitou (a tedy nejnižší mzdou), tedy v subsistenčním sektoru. Na základě teoretických a empirických východisek popsaných v první kapitole tak lze předpokládat, že s postupnou eliminací duální ekonomické struktury v ekonomice Mexika dojde i k navýšení podílu nejchudších domácností na celkovém přerozděleném důchodu.

Střední třída, kterou Moreno-Brid a Ros (2010) definují jako pátý až devátý decil domácností kumulativně seřazených podle rostoucího příjmu od nejchudší po nejbohatší, však ve stejném období zaznamenala nárůst příjmů z 36,7 % v roce 1950 na 46,9 % celkového důchodu v roce 1968, a to především na úkor 10 % nejbohatších domácností, jejichž podíl na přerozděleném důchodu klesl z 49 % v roce 1950 na 42,4 % v roce 1968

(Moreno-Brid, Ros 2010; Navarrete 1960, Solís 2000). Trend postupného snižování sociálních rozdílů v rozdělení důchodu pokračoval až do první poloviny 80. let. Mezi lety 1984 a 1998 se podíl nejchudších 10 % domácností držel mezi 1,5 % a 1,7 % celkového přerozděleného důchodu. Podíl střední třídy na celkovém důchodu se snížil z 52,9 % v roce 1984 na 48,5 % v roce 1994, a ačkoliv v dalším období zaznamenal růst, v roce 1998 dosáhl pouze 49,4 %, tedy podílu o 3,5 % nižšího. Nejbohatších 10 % domácností zvýšilo mezi lety 1989 a 1998 svůj podíl na celkovém přerozděleném důchodu z 32,8 % v roce 1984 na 38,1 % v roce 1998 (INEGI 1995, 1999 a 2001). Kojenecká úmrtnost, významný ukazatel rozvoje společnosti, se snížila z 138,6 ‰ v roce 1940 na 24,0 ‰ v roce 2004 (Moreno-Brid, Ros 2010).

3.2 Primární sektor

Z výše uvedených dat vyplývá, že sektor zemědělství zaznamenal ve sledovaném období významný posun směrem k modernímu zemědělství intenzivního charakteru, tedy zvyšování produkce mechanizací, využíváním hnojiv atp., a to díky veřejným investicím, které do tohoto sektoru proudily až do druhé poloviny 50. let 20. století (Moreno-Brid, Ros 2010). V období mezi lety 1950 a 1981 rostla produktivita práce v zemědělství průměrným ročním tempem 2,9 %. Po roce 1982 nastal v produktivitě práce v zemědělství mírný pokles, produktivita práce v zemědělství i přes to nadále, na rozdíl od sektoru služeb, rostla. V období 1994–2005 rostla produktivita práce v zemědělství průměrným ročním tempem 2,7 % (Timmer a de Vries 2007; Moreno-Brid a Ros 2010).

Modernizace zemědělství a nárůst jeho produktivity umožnil uvolnění pracovní síly absorbované aktivitami tradičního zemědělství a jejich přesun do městských oblastí bez vytvoření tlaku na nabídku potravin. Vysoká míra urbanizace umožněná zvyšující se produktivitou zemědělství posléze dodala impuls v podobě vysokého množství práce coby výrobního faktoru aktivitám soustředěným v městských oblastech, tedy službám a zpracovatelskému průmyslu.

Hlavním zdrojem růstu produktivity práce byla v období mezi lety 1950 a 1981 **realokace práce**, která zapříčinila polovinu celkového růstu produktivity práce v ekonomice Mexika (Timmer a de Vries 2007; Moreno-Brid a Ros 2010). Tento údaj s ohledem na výše

uvedené změny v rozložení ekonomicky aktivního obyvatelstva v tomto období (pokles zaměstnanosti primárního sektoru a nárůst v sektoru zpracovatelského průmyslu a terciéru) na případě Mexika potvrzuje Lewisovu (1954) tezi o transferu práce coby výrobního faktoru ze subsistenčního sektoru, tedy z odvětví s nízkou produktivitou nevyužívající reprodukovatelný kapitál (zde tradičního zemědělství), do odvětví s vyšší přidanou hodnotou.

Vývoz zemědělské produkce, konkrétně kávy a rostlinných vláken, ustoupil v druhé polovině sedmdesátých let exportu ropy. V polovině sedmdesátých let byla na jihu Mexika objevena nová ložiska a ropné rezervy Mexika se tak během období dvou let více než zšestinásobily (Ángeles 1982; Moreno-Brid, Ros 2010). Ve stejném období zároveň došlo k doposud bezprecedentnímu navýšení cen ropy v důsledku arabského ropného embarga v roce 1973 a reakce trhů na Íránskou revoluci (1979) a snížení nabízeného množství ropy na světových trzích, které bylo jejím důsledkem (Frum 2000). Rozšíření zásob nerostné suroviny, jejíž cena na světových trzích rostla, bylo pro Mexickou vládu incentivem k rozšiřování těžební kapacity. Míra investic směřujících do ropného těžebního průmyslu od roku 1970 do roku 1978 zvýšila z 11,2 % na 20,7 % v roce 1978 a podíl ropných příjmů na státním rozpočtu vzrostl z 14,22 % v roce 1975 na 34,26 % v roce 1982 (Bazdresch, Levy 1991). Vysoké ropné příjmy stimulovaly investiční aktivitu veřejného sektoru, velké rozvojové projekty však byly velkou měrou financovány zahraničním zadlužením s dluhem často denominovaným v amerických dolarech (Moreno-Brid a Ros 2009; Gavin s.a.).

Nabytá závislost na exportu ropy se na ekonomice Mexika projevila následujícími způsoby: (1) Ekonomika Mexika se stala vzhledem k vysokému podílu ropných výnosů na příjmech státního rozpočtu a aplikaci expanzivní fiskální politiky zranitelnou vůči externím šokům, jako například změnám světových cen ropy. (2) Export ropy vedl k apreciaci reálného směnného kurzu mexického pesa, což vedlo k prohloubení deficitu běžného účtu platební bilance Mexika a negativním dopadům na externí zadlužení (Usui 1997). Vláda Mexika proto přistoupila k devalvaci nominálního směnného kurzu, reálný kurz však pod vlivem expanzivní fiskální politiky pokračoval v posilování. (3) Fiskální expanze a růst externího zadlužení vyvolaly v investorech pochyby ohledně udržitelnosti stávající makroekonomické politiky vlády – tato nedůvěra vyústila v odliv kapitálu z

mexické ekonomiky (Usui 1997). (4) Apreciace reálného kurzu oslabila vlivem efektu **holandské nemoci** konkurenceschopnost ostatních odvětví ekonomických aktivit v Mexiku a možnosti ekonomického růstu Mexika tak byly vlivem nízké úrovně governance a implementací nevhodných politik, především fiskální expanze zaměřené jednostranně na ropný sektor, dlouhodobě poškozeny. Mexiko se tak stalo obětí prokletí přírodních zdrojů (Auty 1993).

3.3 Sekundární sektor

V období mezi roky 1940 a 1945 bylo hlavním zdrojem růstu zpracovatelského průmyslu rozšiřování vývozu, po skončení druhé světové války se však motorem industriální expanze stala rostoucí domácí poptávka, která byla zodpovědná za růst zpracovatelského průmyslu až do začátku osmdesátých let, kdy interní poptávka výrazně opadla a hlavním hybatelem růstu zpracovatelského průmyslu se opět stal růst vývozu produktů sekundárního sektoru (Cárdenas 1987; Cárdenas 1994; Ros 1994).

Produktivita práce v sektoru zpracovatelského průmyslu rostla od roku 1950 do roku 1982 průměrným tempem 2,4 % ročně. V důsledku dluhové krize začátku osmdesátých let produktivita práce v zpracovatelském průmyslu vzhledem k snížení zaměstnanosti v nejproduktivnějších odvětvích poklesla a v následujícím období rostla průměrně o 0,6 % ročně. Mezi lety 1994 a 2005 se průměrný meziroční nárůst produktivity zvýšil díky liberalizaci obchodu na 1,9 % (Moreno-Brid a Ros 2010, Timmer a de Vries 2007).

Jak vyplývá z analýzy podkapitole 2.3, zaměstnanost se ve zpracovatelském sektoru zvyšovala až do začátku osmdesátých let, kdy dosáhla 29,2 %, poté se po zbytek sledovaného období snižovala. Obdobným vývojem prošel i podíl zpracovatelského průmyslu na hrubém domácím produktu, který se začal snižovat v průběhu sedmdesátých let. Tento pokles lze vysvětlit součinností několika faktorů. Podíl zpracovatelského průmyslu na HDP se snížil v důsledku nárůstu ropných exportů a jejich vlivu na konkurenceschopnost zpracovatelského průmyslu skrze efekt holandské nemoci popsany v podkapitole 2.3. Veřejná i soukromá investiční aktivita ve zpracovatelském sektoru v tomto období opadla ve prospěch těžebního průmyslu v případě veřejných investic a směrem do terciéru v případě soukromých investic. Pokles investic přináší nižší míru

inovace a možností zvyšování výrobní kapacity, a tedy dále ubírá zpracovatelskému průmyslu na konkurenceschopnosti. Posledním významným faktorem vysvětlujícím tuto změnu je vývoj struktury zahraničního obchodu. Od poloviny sedmdesátých let se zvyšovalo množství dovezeného spotřebního zboží, které vytvářelo konkurenční tlak na domácí produkci. Dále se snížil dovoz kapitálu, což vedlo k omezení možností růstu zpracovatelského sektoru. Dovoz polotovarů zůstal významnou složkou importu.

Významným fenoménem mexického zpracovatelského průmyslu jsou **maquiladoras**, továrny vzniklé v rámci vládního programu industrializace pohraničí (Programa de Industrialización Fronteriza) zahájeného v roce 1966 (Hansen a Douglas 2003). Jedná se o výrobní továrny, jimž je umožněn dovoz výrobních vstupů osvobozených od cla pod podmínkou, že celý objem jejich produkce bude určen pro vnější trh, tedy exportován. Jedním z hlavních důvodů pro zahájení tohoto programu byla nutnost vyřešit náhlé zvýšení nezaměstnanosti v severních pohraničních regionech vyvolané ukončením programu Bracero (viz podkapitola 2.2). Program inspirovaný **speciálními ekonomickými zónami** vznikajícími například v Hong Kongu a Tchaj-wanu se ve své počáteční fázi vztahoval na průmyslové zóny v maximální vzdálenosti 20 kilometrů od hranice se Spojenými státy, brzy po svém zahájení se však jeho platnosti dostalo rozšíření platnosti na prakticky celém území Mexika. Krom zvýšení zaměstnanosti vláda Mexika od zavedení speciálních zón, jejichž význam i dnes zdůrazňuje např. Tamer et al. (2013) nebo Ajakayie a Page (2012), očekávala celkové zvýšení životního standardu v pohraničních oblastech a potenciál pro přenos nových technologií do mexického průmyslu efektem přelévání.

Aplikací regresní analýzy na případ Mexika lze prokázat **přímou lineární závislost** mezi růstem hrubého domácího produktu a růstem výstupu zpracovatelského průmyslu v mexické ekonomice. Použitím přímkové regresní analýzy dat z období 1940-2009 získáme předpis regresní přímky $y = 0,015 + 0,609x$. Korelační koeficient regresního modelu je roven 0,856. Model tedy prokazuje relativně těsnou lineární přímou závislost růstu HDP a produktu zpracovatelského průmyslu. Index determinace modelu je roven 0,733, regresní model tedy vysvětluje 73,3 % rozptylu závislé proměnné, tedy HDP. Při provedení celkového F testu o modelu získáme p-hodnotu nižší než 0,05 a můžeme tedy

zamítnout nulovou hypotézu o nezávislosti proměnných. Popsaný statistický model je platný na hladině významnosti 5 %.

Výsledek provedené regresní analýzy potvrzuje pro případ Mexika platnost Kaldorovy (1967) hypotézy o roli zpracovatelského průmyslu jako motoru růstu ekonomiky. Z výsledku zároveň vyplývá, že růst zpracovatelského průmyslu vysvětluje růst hrubého domácího produktu Mexika menší měrou, než jakou tomu bylo u dnešních rozvinutých ekonomik, jejichž industrializaci podrobil analýze Kaldor. Tento výsledek můžeme interpretovat jako důsledek externích šoků, které období ropného boomu, kdy ekonomika rostla, zatímco růst zpracovatelského sektoru ztrácel momentum a byl dlouhodobě poškozen projevujícími se symptomy holandské nemoci a prokletí přírodních zdrojů popsanými v podkapitole 2.3.

3.4 Terciérní sektor

Zaměstnanost v sektoru služeb v Mexiku vzrostla v období od roku 1940 do současnosti více než trojnásobně, ale podíl tohoto sektoru na tvorbě přidané hodnoty vzrostl o méně než 13 procentních bodů. Tato asymetrie vychází z nízkého růstu produktivity práce v sektoru služeb a charakteru jeho složení v kontextu Mexika.

I přes to, že sektor služeb roste co do zaměstnanosti a přidané hodnoty, růst produktivity práce je v něm relativně nízký. Největší nárůst produktivity práce zaznamenal sektor služeb v období v letech 1950–1981, kdy jeho produktivita práce rostla průměrným meziročním tempem 1,6 %. Po roce 1982 zaznamenal sektor služeb propad produktivity vysvětlený snížením zaměstnanosti pod únosnou míru v důsledku zpomalení celkového tempa ekonomiky. V období 1994–2005 zaznamenává produktivita práce v sektoru služeb mírný růst s průměrným meziročním tempem 0,3 %. Sektor služeb je v celém sledovaném období v případě Mexika sektorem s **nejpomaleji rostoucí produktivitou práce**, na což poukazuje i disparita mezi růstem zaměstnanosti ve službách a růstem podílu terciérního sektoru na tvorbě HDP. (Timmer a de Vries 2007; Moreno-Brid a Ros 2010).

Ačkoliv sektor služeb v Mexiku zastává z hlediska podílu na tvorbě hrubého domácího produktu a zaměstnanosti významné postavení, není ve své současné struktuře schopen stát se motorem růstu mexické ekonomiky. Terciérní sektor Mexika se vyznačuje nízkým

tempem růstu produktivity práce a vysokou mírou asymetrie a duality. Vysoce produktivní část sektoru služeb je geograficky koncentrována v několika centrech (například Ciudad de México nebo Quintana Roo), ale většina terciérních aktivit se vyznačuje nízkou produktivitou a pro její zvyšování má velice nízký potenciál (Coll-Hurtado a Córdoba y Ordóñez 2005). To souvisí jednak s charakterem těchto služeb, tak s důvodem transferu práce coby výrobního faktoru do sektoru služeb. Popli (2008) popisuje, že domácnosti reagují na výpadky příjmů započítáním samostatné výdělečné činnosti. Ta dává především ženám možnost skloubit jejich doposud ve velké míře drženou tradiční roli v domácnosti s dalším zdrojem výdělku (Cunningham 2001). Subjekty působící v sektoru služeb tedy vznikají jako reakce na propady v růstu ekonomiky ze snahy pracovníků udržet se nad hranicí chudoby.

V případech, kdy růst sektoru služeb stává hlavním zdrojem růstu celé ekonomiky se jedná o vysoce produktivní a na lidský kapitál náročná odvětví jako tomu bylo v případě Indie a ICT (Szirmai 2009). Mexiko dlouhodobě vyvíjí snahu o zvýšení hodnoty lidského kapitálu na svém území, což dokazují zvyšující se výdaje federálního rozpočtu na školství, které vzrostly z 14,42 % v roce 1940 na 31,00 % v roce 1996 (INEGI 2014e). Míra analfabetismu se od roku 1940 snížila z 58,2 % na 9,5 % v roce 2000 a průměrná délka skutečně odchozené školní docházky se zvýšila z 2,6 roku v roce 1940 na 8,1 roku v roce 2005. (INEGI 1999) Hodnota indexu lidského kapitálu založená na počtu let a výnosů ze vzdělávání v Mexiku roste (Feenstra et al. 2015). Tyto údaje svědčí o tom, že Mexiko úspěšně akumuluje lidský kapitál a získává potenciál k rozvoji odvětví sofistikovanějších služeb s vysokou přidanou hodnotou. Významná část aktivit terciérního sektoru v Mexiku však probíhá v **prostředí neformální ekonomiky**, tedy mimo legislativně stanovené podnikatelské prostředí; podle odhadů INEGI (2002) se v neformální části terciérního sektoru vytvoří až 12,2 % hrubého domácího produktu a je v něm absorbováno až na 28,0 % ekonomicky aktivního obyvatelstva. Takto silná existence neformálního sektoru představuje pro ekonomiku zátěž z několika důvodů. Prvním je negativní dopad na příjmy státního rozpočtu vzhledem k neodvedeným daním z přidané hodnoty, mzdy apod. Další problém představují v neformálním sektoru ve srovnání s formálním sektorem nižší mzdy a nedostupnost úvěrů a s tím související relativně nižší míra růstu produktivity a možností inovace v podnikání (Levy 2007).

Závěr

Práce byla vzhledem k vytyčenému cíli rozdělena do tří kapitol. V kapitole 1. byla vymezena základní teoretická východiska textu. V podkapitole 1.1 byly definovány základní v práci použité pojmy termíny a byly zhodnoceny hlavní zdroje statistických dat využitých v kapitole 2. a 3. V podkapitole 1.2 byl představen základní teoreticko-empirický rámec analýzy strukturálních změn v jednotlivých ekonomických sektorech s důrazem na Lewisův model duální ekonomiky, teorii prokletí přírodních zdrojů, efekt holandské nemoci a Kaldorův zákon.

V druhé kapitole byly na základně tvrdých dat popsány trendy strukturálních změn mexické ekonomiky a jejich výkyvy a změny. V podkapitole 2.1 byl popsán historicko-politický kontext, který na popisované změny působil, a v jehož prostředí se uskutečňovaly. V podkapitolách 2.2–2.4 byly rozebrány trendy manifestované v jednotlivých sektorech.

Ve kapitole 3. byly s využitím v kapitole 1. pospaného teoretického rámce analyzovány příčiny a důsledky jevů a trendů popsaných v kapitole 2. V podkapitole 3.1 byly představeny obecné dopady strukturálních změn, v podkapitolách 3.2–3.4 byly představeny příčiny a důsledky změn v jednotlivých sektorech.

Cílem práce bylo identifikovat a zhodnotit strukturální změny v ekonomice Mexika v období od roku 1940 do současnosti. Nejvýraznější změnou byla redukce primárního sektoru. Podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva na zaměstnanosti v zemědělství, který byl na začátku sledovaného období vyšší než dvě třetiny, se snížil na 13,6 % v roce 2007. Zvyšování produktivity práce v zemědělství způsobené přechodem k moderním metodám umožnilo i přes odliv pracovní síly zásobit urbanizovanou populaci dostatkem potravin. Zvyšující se míra zemědělské produkce tak umožnila uvolnění pracovní síly vázané v subsistenčním zemědělském sektoru. V kontextu ekonomického vývoje Mexika tak byly identifikovány trendy popsané Lewisovým modelem o ekonomickém růstu v prostředí neomezené nabídky práce.

Specifickou periodou v rámci sledovaného období byla léta 1977–1981, období ropného boomu. Objev nových nalezišť ropy v Mexiku koincidoval se strmým nárůstem světových

cen ropy vyvolaným strukturálními krizemi sedmdesátých let. Množství potvrzených ropných rezerv Mexika vzrostlo mezi roky 1976 a 1977 šestinásobně a export ropy se stal dominantní složkou mexického zahraničního obchodu. Vývoz ropy v roce 1981 představoval 71 % hodnoty exportu Mexika a těžba zaměstnávala 2,8 % ekonomicky aktivního obyvatelstva. Nevhodně nastavená fiskální politika však vedla k projevům holandské nemoci a zvýšená aktivita těžebního sektoru tak poškodila ostatní odvětví ekonomiky. Mexiko díky ropnému boomu zažilo krátké období rychlého růstu, nebylo však schopné nastolit udržitelný makroekonomický model a v dlouhém období došlo k zpomalení jeho růstu. Mexiko nebylo schopné ze svého nerostného bohatství benefitovat dlouhodobě a stalo se obětí prokletí přírodních zdrojů.

Mexiko zvolilo cestu industrializace na základně substituce importů a růstu vnitřní poptávky a zavedlo v první polovině 20. století množství protekcionistických opatření. V polovině šedesátých let však přistoupila vláda Mexika k zavedení speciálních ekonomických zón v pohraničních oblastech na severu země a poměrně rychle přistoupila k povolení regulací a zavádění speciálních ekonomických zón na celém území Mexika. Motivací k tomuto kroku byla snaha o zvýšení příjmů v málo industrializovaných oblastech a předpoklad, že speciální ekonomické zóny povedou k transferu know-how, zvýšení sofistikace a adopci moderních metod zbytkem průmyslu. Industrializace však byla zasažena objevem nových ropných ložisek na jihu Mexika. Zrychlující se tempo těžby motivované rostoucími světovými cenami ropy způsobilo tlak na apreciaci reálného kurzu a vedlo skrze efekty holandské nemoci k poškození konkurenceschopnosti průmyslu.

Výsledek provedené regresní analýzy vypovídá o relativně těsné přímé lineární závislosti růstu zpracovatelského sektoru a růstu celé ekonomiky. Pro kontext ekonomiky Mexika tak byla na hladině významnosti 5 % ověřena platnost Kaldorovy hypotézy o roli zpracovatelského průmyslu jako motoru ekonomického růstu. Růst produktu zpracovatelského průmyslu se dá v případě Mexika v souladu s popsány teoriemi považovat za hlavní zdroj ekonomického růstu.

Služby zůstávají, co se týče podílu na tvorbě hrubého domácího produktu, dominantním sektorem v Mexické ekonomice. Realita terciérního sektoru je však taková, že se jedná o sektor s vysokou mírou duality. Na jedné straně existují centra poskytující sofistikované

služby, převážná část terciérního sektoru se však vyznačuje velice nízkou a relativně pomalým tempem rostoucí produktivitou práce. Tyto atributy pramení ze specifického charakteru terciérního sektoru v Mexiku. Značná míra ekonomicky aktivního obyvatelstva participujícího v odvětví služeb v něm vystupuje jako samostatně výdělečná osoba poskytující služby s relativně nízkou mírou přidané hodnoty. Jde o nestabilní pozici, ke které se lidé uchylují ve snaze vyhnout se chudobě, kterou jsou ohroženi. Více než čtvrtina ekonomicky aktivního obyvatelstva poskytuje služby v neformálním sektoru, což s sebou přináší další negativní jevy. O zvrácení tohoto negativního trendu se federální vláda snaží navyšováním investic do vzdělávacího systému a zvýšením hodnoty lidského kapitálu, jejichž výsledkem by mělo být zvýšení produktivity a ekonomického potenciálu pracovní síly.

Seznam použité literatury

1. Ajakaiye, O., Page J. (2012) Industrialisation and Economic Transformation in Africa: Introduction and Overview. *Journal of African Economies*, Vol. 21, AERC Supplement 2, pp. ii3–ii18 doi:10.1093/jae/ejr049.
2. Ángeles, L. (1982) La política petrolera en México. 1976-1982. *Cuadernos Políticos*, número 32, México, D.F., editorial Era, abril-junio de 1982, pp. 45-55 [online]. Dostupné z: <<http://www.cuadernospoliticos.unam.mx/cuadernos/contenido/CP.32/CP32.5.LuisAngeles.pdf>> [cit 10.4.2017].
3. Auty, R. (2002). Sustaining development in mineral economies: the resource curse thesis. Routledge.
4. Badillo et al. (s.a.). Estructura Socioeconómica de México I. sv. 3 [online]. Secretaría de Educación Pública. Dostupné z: <http://www.conevyt.org.mx/bachillerato/material_bachilleres/cb6/5sempdf/esem1pdf/esem1_fo3.pdf> [cit:17.4.2017].
5. Banco de México (1988) Informe Anual 1987, México D.F., Banco de México
6. Bazdresch, C., Levy, S. (1991). Populism and economic policy in Mexico, 1970-1982. V R. Dornbusch a S. Edwards, ed., *The Macroeconomics of Populism in Latin America*. University of Chicago Press.
7. Cárdenas, E. (1987). La industrialización mexicana durante la gran depresión, México, El Colegio de México.
8. Cárdenas, E. (1994). La hacienda pública y la política económica 1929-1958, México, Fondo de Cultura Económica.
9. Clark, C. (1957) *The Conditions of Economic Progress*. 3. vyd., St Martin Press, New York.
10. Coll-Hurtado, A., Córdoba y Ordóñez, J. (2005). La globalización y el sector servicios en México. *Investigaciones Geográficas, Boletín del Instituto de Geografía, UNAM*. ISSN 0188-4611, Núm. 61, 2006, pp. 114-131.
11. Collier, P., Goderis, B. (2008). Commodity prices, growth, and the natural resource curse: Reconciling a conundrum.
12. Corden, W., & Neary, J. (1982). Booming Sector and De-Industrialisation in a Small Open Economy. *The Economic Journal*, 92(368), 825-848. doi:10.2307/2232670.

13. Cunningham, W. (2001). "Breadwinner versus Caregiver: Labor Force Participation and Sectoral Choice over the Mexican Business Cycle." In *The Economics of Gender in Mexico: Work, Family, State and Market*, edited by E. G. Katz and M. C. Correia, World Bank, pp. 85–132.
14. Fagerberg, J., Verspagen B. (2002). 'Technology-Gaps, Innovation-Diffusion and Transformation: an Evolutionary Interpretation', *Research Policy* 31, pp. 1291–1304.
15. Feenstra, R. C. et al. (2015). The Next Generation Penn World Table [online]. *American Economic Review*, 105(10), 3150-3182. Dostupné z: <<http://www.ggdc.net/pwt>> [cit:23.4.2017]
16. Fisher, A.G.B. (1939): 'Production, Primary, Secondary and Tertiary', *Economic Record*, Vol. 15 (June).
17. Frum, D. (2000). *How We Got Here: The 70's*. Basic Books.
18. Gavin, M. (s.a.). Working Papers – The Mexican Oil Boom: 1977-1985 [online]. Inter-American Development Bank, Washington D.C. Dostupné z: <<http://www.iadb.org/res/publications/pubfiles/pubWP-314.pdf>> [cit:15.4.2017].
19. Gil Díaz, F. (1984). *Mexico's path from stability to inflation*, World Economic Growth. San Francisco, Institute for Contemporary Studies.
20. Hansen, L. D. T., & Douglas, L. (2003). The origins of the Maquila industry in Mexico. *Comercio Exterior*, 53(11), 1-16.
21. Chenery H. et al. (1986). *Industrialization and Growth A Comparative Study*.
22. INEGI (1985) *Estadísticas Históricas de México*, México D.F.: Instituto Nacional de Estadística, Geografía e Informática.
23. INEGI (1995), *Encuesta Nacional Ingreso Gasto de los Hogares 1994 (Ingreso Total Trimestral)* [online]. Dostupné z: <http://internet.contenidos.inegi.org.mx/contenidos/Productos/prod_serv/contenidos/espanol/bvinegi/productos/historicos/2104/702825450649/702825450649_1.pdf> [cit:25.3.2017].
24. INEGI (1999) *Estadísticas Históricas de México*, México, D.F.: Instituto Nacional de Estadística, Geografía e Informática
25. INEGI (1999), *Encuesta Nacional Ingreso Gasto de los Hogares 1996 (Ingreso Total Trimestral)* [online]. Dostupné z: <http://internet.contenidos.inegi.org.mx/contenidos/Productos/prod_serv/contenidos/espanol/bvinegi/productos/historicos/2104/702825450946/702825450946.pdf> [cit:25.3.2017].

26. INEGI (2001), Encuesta Nacional Ingreso Gasto de los Hogares 1998 (Ingreso Total Trimestral) [online]. Dostupné z: http://internet.contenidos.inegi.org.mx/contenidos/Productos/prod_serv/contenidos/espanol/bvinegi/productos/historicos/2104/702825451042/702825451042.pdf1 [cit:25.3.2017].
27. INEGI (2002), Cuenta Satélite del Subsector Informal de los Hogares 1996-2002, Aguascalientes.
28. INEGI (2014a). Población ocupada por gran división de actividad económica, años censales seleccionados de 1790 a 1990. Estadísticas Históricas de México [online]. Dostupné z: <<http://dgcnesyp.inegi.org.mx/cgi-win/ehm2014.exe/CI050090>> [cit:23.3.2017].
29. INEGI (2014b). Población ocupada y su distribución porcentual según sector de actividad económica, años censales de 1895 a 1995 [online]. Estadísticas Históricas de México. Dostupné z: <<http://dgcnesyp.inegi.org.mx/cgi-win/ehm2014.exe/CI050060>> [cit:24.3.2017].
30. INEGI (2014c). Principales productos exportados, años seleccionados de 1901 a 1978 [online]. Estadísticas Históricas de México. Dostupné z: <<http://dgcnesyp.inegi.org.mx/cgi-win/ehm2014.exe/CI170040010>> [cit:24.3.2017].
31. INEGI (2014d). Principales productos exportados – serie anual de 1971 a 2006 [online]. Estadísticas Históricas de México. Dostupné z: <<http://dgcnesyp.inegi.org.mx/cgi-win/ehm2014.exe/CI170040020>> [cit:24.3.2017].
32. INEGI (2014e). Presupuesto en educación – serie anual de 1868 a 1996 [online]. Estadísticas Históricas de México. Dostupné z: <<http://dgcnesyp.inegi.org.mx/cgi-win/ehm2014.exe/CI170040020>> [cit:22.4.2017].
33. INEGI (2014f). Producto interno bruto total y por gran división de actividad económica – serie anual de 1950 a 1978 [online]. Estadísticas Históricas de México. Dostupné z: <<http://dgcnesyp.inegi.org.mx/cgi-win/ehm2014.exe/CI080030010>> [cit:7.4.2017].
34. INEGI (2014g). Producto interno bruto total y por gran división de actividad económica – serie anual de 1960 a 1993 [online]. Estadísticas Históricas de México. Dostupné z: <<http://dgcnesyp.inegi.org.mx/cgi-win/ehm2014.exe/CI080030030>> [cit:7.4.2017].
35. INEGI (2014h). Producto interno bruto total y por gran división de actividad económica – serie anual de 1988 a 2006 [online]. Estadísticas Históricas de México. Dostupné z: <<http://dgcnesyp.inegi.org.mx/cgi-win/ehm2014.exe/CI080030040>> [cit:7.4.2017].

36. Kaldor, N. (1967). *Strategic Factors in Economic Development*. Ithaca: New York State School of Industrial and Labor Relations, Cornell University.
37. King, T. (1979). *Mexico: Industrialization and Trade Policies since 1940*. Oxford, Oxford University Press.
38. Koestler F. L. (2010). *Bracero Program* [online]. Texas Handbook Online. Dostupné z: <<https://tshaonline.org/handbook/online/articles/omb01>> [cit:30.3.2017].
39. Levy, S. (2007). *Social Policy, Informality and Economic Growth in Mexico* [online]. Inter-American Development Bank. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/EXTPREMNET/Resources/489960-1338997241035/Growth_Commission_Workshops_Labor_Markets_Levy_Presentation.pdf> [cit:18.4.2017].
40. Lewis, W. A. (1954). *Economic Development with Unlimited Supplies of Labour*. [online] The Manchester School, 22: 139–191. Dostupné z <<http://la.utexas.edu/users/hcleaver/368/368lewistable.pdf>> [cit:25-10-2016].
41. Maddison, A. (1991). *Dynamic Forces in Capitalist Development*, Oxford, University Press, Oxford.
42. Moreno-Brid, J. C., Ros, J. (2010). *Desarrollo y crecimiento en la economía mexicana: Una perspectiva histórica*. Impresora y Encuadernadora Progreso, México, D.F.
43. Mosk, S. (1950). *Industrial Revolution in Mexico*. Berkley, University of California Press.
44. MOxLAD (s.a.). *La Base de Datos de Historia Económica de América Latina Montevideo-Oxford*. [online] Dostupné z: <<http://moxlad-staging.herokuapp.com/home/es#tabs-graficar>> [cit:22.3.2017].
45. Navarrete, M. I. (1960). *La Distribución del Ingreso y el Desarrollo Económico de México*. Mexico City, Instituto de Investigaciones Económicas.
46. Popli, Gurleen K. (2008): *Trade liberalization and the self-employed in Mexico*, Research Paper, UNU-WIDER, United Nations University (UNU), No. 2008/05.
47. PREALC (1982). *El Mercado de Trabajo en Cifras*. Lima, Peru, Oficina Internacional del Trabajo.
48. Prebisch, R., & Cabañas, G. M. (1949). *El desarrollo económico de la América Latina y algunos de sus principales problemas*. *El trimestre económico*, 16(63 (3), 347-431.

49. Ros, J. (1994). Mexico's trade and industrialization experience since 1960: A reconsideration of past policies and assessment of current reforms, Trade Policy and industrialization in Turbulent Times. Londýn, Routledge.
50. Rostow, W. W. (1959). The Stages of Economic Growth [online]. The Economic History Review, New Series, Vol. 12, No. 1, s. 1-16. Dostupné z <<http://www.jstor.org/stable/2591077>> [cit:10-6-2016].
51. SIICEX (s.a.). Sistema Integral de Información de Comercio Exterior. Evolución del Comercio Exterior de México. [online] Dostupné z: <<http://www.siicex.gob.mx/portalSiicex/Pagina%20principal/EVOLUCION%20DEL%20COMERCIO%20EXTERIOR.pdf>> [cit:24.3.2017].
52. Solís, L. (2000). La Realidad Económica Mexicana: Retrovisión y Perspectivas, 3. ed., Mexico City, Fondo de Cultura Económica.
53. Szirmai, A. (2012). Industrialisation as an engine of growth in developing countries, 1950–2005. Structural Change and Economic Dynamics, 23(4), 406-420.
54. Tamer, C. S. et al. (2002). Doing business in emerging markets. Michigan: Michigan State University.
55. Timmer, M. P., Gaaitzen, J. de Vries (2007). A Cross-Country Database for Sectoral Employment and Productivity in Asia and Latin America, 1950–2005. Groningen Growth and Development Research Memorandum GD-98 (Groningen, The Netherlands: University of Groningen).
56. Todaro, M. P., Smith, S. C. (2012). Economic Development. Eleventh Edition. Harlow: Pearson Education. ISBN 978-0-13-801388-2.
57. UNSD (2017). Detailed structure and explanatory notes: ISIC Rev.3.1 code D [online]. United Nations Statistics Division. Dostupné z: <<https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcs.asp?Cl=17&Lg=1&Co=D>> [cit 18.4.2017].
58. Wilkie, J. W. (1970). The Mexican Revolution: Federal Expenditure and Social Change since 1910, 2. ed. Berkley, University of California Press.
59. Wolfe, M. (1955). The Concept of Economic Sectors. [online] The Quarterly Journal of Economics, 69(3), 402-420. Dostupné z <<http://www.jstor.org/stable/1885848>> [cit:20-10-2016].